

Наталія Солонська

АКАДЕМІК ПЕТРО ТРОНЬКО І КНИГА

Академік НАН України Петро Тимофійович Тронько - перший директор Інституту української книги ЦНБ ім. В. Вернадського (ІУК заснований у 1991 р.). Це - наукова установа, що, за словами її керівника, покликана відродити славні традиції знаного в 30-ті роки на весь культурний світ Українського науково-дослідного інституту книги (УНІК), зліквідованого перед другою світовою війною тоталітарним режимом.

Одна з магістральних проблем, над якими сьогодні працює колектив його Інституту - це створення української національної бібліографії, в чому директор бере найактивнішу участь.

Дивовижна працьовитість і творча відданість справі притаманна цій людині, якій в липні нинішнього року минає вісімдесят років. Міцний гарт, мабуть, не випадково відпущений йому природою.

Робочий день академіка П. Тронька розписаний по хвилинах до пізнього вечора. Директор ІУК, Петро Тимофійович ще й завідує відділом історичного краєзнавства Інституту історії України. Багато років він, голова правління Всеукраїнської спілки краєзнавців, очолював журнал «Пам'ятки України», тепер - головний редактор часопису «Краєзнавство», якому віддає немало творчих сил. Він перший відновив історичне краєзнавство. А ще обтяжений багатьма громадськими

справами. Безліч проблем покладають на його плечі так звані ходаки. Тронько, використовуючи свій безперечний авторитет ученого, сам змушений ставати «ходаком», оббивати пороги різних відомчих кабінетів, установ і врешт-решт доводити справу до логічного завершення. Петро Тимофійович був ініціатором увічнення міст, пов'язаних з історією Запорозького козацтва і будівництва меморіалу на острові Хортиця, а це в роки «застою» потребувало неабиякої громадянської мужності, ну а принциповості, волі Троньку завжди не бракувало.

Усе своє життя він у вирі подій, що відбуваються в державі.

Народився П.Т.Тронько в одній з тих звичайних селянських сімей, в яких шенченківський «Кобзар» шанувався не менше, ніж Євангеліє та Біблія. Корені цього роду починаються з Полтавщини, а пращури Петра Тимофійовича, шукаючи кращої долі, переселилися в ХУІІІ ст. на Слобожанщину. Найкращим, наймилішим лишився для нього той дитячий край - поля, переліски, річка Мерла.

Батько помер дуже рано, і синові доводилося самому заробляти собі на хліб, тож з самого малку вівчарував. Прикладом для хлопця в усьому був дід, який прожив 93 роки. Любив землю, важку й водночас благодатну працю хлібороба. Він і Петрикова мати, котра кохалася в українських піснях, учили хлопця любити свій рідний край, рідну мову.

© Солонська Наталія Гаврилівна, Київ, 1995

Перша Всесоюзна конференція краєзнавців у Полтаві.

Завершено велику роботу.

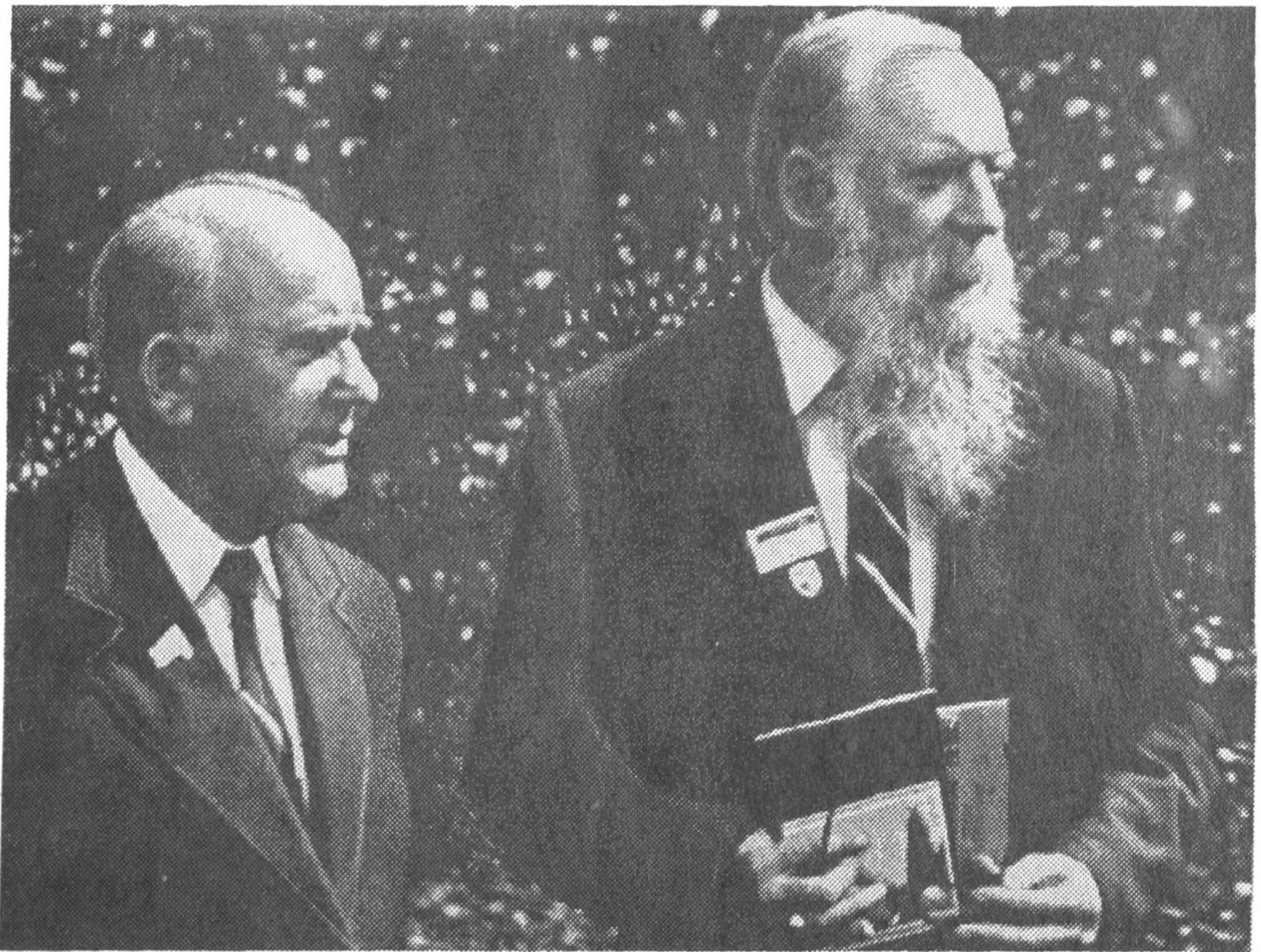
Залюбки ходив до школи, що носила в ті часи ім'я Бориса Грінченка (потім це ім'я зняли). У класі висів портрет Шевченка. Заняття велися українською мовою і закінчувалися співом «Заповіту».

Шкільна бібліотека була невеличкою, але добре підбраною. Хлопець страшенно любив читати пригодницьку літературу: Фенімора Купера, Жюль Верна, Майна Ріда. Притягувала і романтика, і героїка, захоплювався «Накануне» Тургенєва, «Оводом» Войнич. Дочитався до того, що зі своїм приятелем вирішили стати моряками і вдатися до мандрів. Проте надміру допитливих хлопців вчасно зупинили.

Вдома у Троньків були твори Шевченка, Нечуя-Левицького, Коцюбинського, Тесленка, Франка, Куліша. «Кобзар» Петро Тимофійович знає напам'ять.

Довгими зимовими вечорами, коли селянин може трохи перепочити, неписьменний дід розповідав казки, згадував перекази про козаччину. Знав силу приказок, колядок, щедрівок. У селі шанувалися народні традиції, обряди, різноманітні християнські свята. Щедрі душею люди жили дружно, не запираючи дверей ні вдень, ні вночі. Добрими, сердечними, скорими на взаємовиручку - такими запам'ятав Тронько своїх односельців. Тому й тягне його в рідні краї. І не було року, щоб він не побував у своїх Забродах, не постояв біля пам'ятника* загиблим у роки Великої Вітчизняної війни, де серед

* Автор пам'ятника - скульптор Наталія Дергус, дочка відомого українського художника Михайла Дергуса.

Петро Тимофійович Тронько і Микита Ілліч Толстой (академік РАН, онук Л.Толстого).

імен інших односельців викарбувано прізвища й двадцять Троньків.

Перед війною Петро вчився в школі морських льотчиків. Був на керівній комсомольській роботі. Ідучи на фронт, закопав свою бібліотечку, сподівався швидко повернутися, дістати й знову розставити книги на полицях. Та не судилося.

До речі, там, на війні, він опублікував свій перший нарис про дівчину-воїна, Лілію Литвак, яка збила 12 ворожих літаків, а сама мужньо загинула.

Восени 1943 р. Тронька відізвали з армії і призначили першим секретарем Київського обкому й міськкому ЛКСМУ. Пізніше був другим секретарем ЦК ЛКСМУ.

Він бачив згорьований Київ. Палали школи, бібліотеки, театри. Спустошеними вулицями бродили голодні, безпритульні діти. Чимало він зробив тоді для дітей як член колегії Міністерства освіти.

Треба було піднімати столицю з руїн. Однією з найважливіших ділянок його роботи було відновлення культурно-просвітницького життя, зокрема бібліотек, організація молоді Києва для збору книг серед населення з метою відновлення бібліотечних фондів.

Сам Петро Тимофійович читав тоді мало. Падав з ніг від перевтоми. Коло читання обмежувалося необхідними газетами, журналами. Про власну бібліотеку не було часу думати. Навчаючись у Київському університеті ім. Т. Г. Шевченка (закінчив у 1948 р.), користувався вузівською книгозбірнею. Створення власної бібліотеки стало необхідністю пізніше, тоді, коли захопився історією, коли відчув внутрішню потребу займатися серйозною науковою роботою.

Думка про це визріла під час навчання в Академії суспільних наук. Аналізуючи архівні матеріали, документи, переосмислював і далекі історичні події, і ті, свідком та учасником яких був сам. Захистив кандидатську дисертацію, в 1968 р. - докторську. Нагромаджений великий обсяг знань, інформації підштовхнув його до ідеї створення узагальнюючої «Історії міст і сіл Української РСР». Втіленню цього задуму було віддано майже 12 років життя. Як керівник головної редколегії, Тронько здійснив колосальну роботу. Він керував редакцією, тимчасовий авторський колектив якої нараховував понад 100 тис. чоловік: - співробітників різних наукових установ, бібліотек, музеїв, архівів. Видання визначило новий напрям у вітчизняній історіографії. Обсяг його - 2400 аркушів, має 10 тис. фотографій та ілюстрацій. У 1976 р. за «Історію міст і сіл» Петро Тимофійович був удостоєний Державної премії СРСР. Підсумовуючи зроблене, він пише книгу «Летопись дружбы и братства» (Київ: Наук. думка, 1981), в якій висвітлює досвід масштабної праці і наголошує на тому, що вона була б неможлива без довідкової і бібліографічної баз, краєзнавчих картотек, чим забезпечували редколегію висококваліфіковані бібліотекарі. Так, опрацьовуючи нариси, видавці користувалися бібліографічною історично-краєзнавчою картотекою, створеною ДІБ, котра складала бібліографії з історії України.

Відділ рукопису ЦНБ (тепер Інститут рукопису) підготував велику картотеку історично-краєзнавчих матеріалів з його фондів. Бібліотека Інституту історії створила спеціальний фонд літератури з відкритим доступом. Це відчутно зекономило час роботи над багатотомником. Автори «Історії» одержували інформацію щодо наявності в книгозбірнях необхідної літератури. Склалися каталоги, робилися описи.

Крім ЦНБ, активно допомагали бібліотеки системи Міністерства культури, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника, Харківська наукова бібліотека ім. В. Короленка, НБ державних університетів, багатьох інститутів, Державна республіканська бібліотека (тепер - Національна Парламентська), Вінницька обласна бібліотека та ін.

За розробку комсомольських питань Петро Тимофійович, мабуть, чи не єдиний серед науковців, одержав премії Ленінського комсомолу та Миколи Островського, які передав на увічнення історії героїв Великої Вітчизняної війни. Він був головою радянської делегації на 20-й сесії ООН, у 1967 р. очолював делегацію на «Експо - 67». Був президентом 9-го Міжнародного з'їзду славистів у Києві.

П. Т. Тронько - автор десяти наукових монографій, багатьох видань з історії, численних статей. Праця «Спадщина віків» ще, на превеликий жаль, неопублікована, містить 900 друкованих сторінок найціннішої інформації, 300 ілюстрацій. Рукопис було прийнято у видавництво «Либідь» кілька років тому. Вже пройшовся по ньому й олівець редактора. І... повернуто авторові через брак коштів.

Проторувавши дорогу до читача багатьом книжкам, підтримуючи багатьох письменників, Тронько нині сам як автор потребує допомоги мецената. Чекає на спонсора «Спадщина віків», готова до друку і книга «Навічно в пам'яті народній», що пролежала у видавничих шухлядах майже п'ять років. Сподіваємося, її буде випущено найближчим часом.

Попри складності видання, вчений мріє описати історію сіл, що зникли з мапи України. Творча праця, безперечно, потребує значного підручного інформаційного матеріалу. Отже, виникає природне запитання, фондами яких бібліотек послуговується Петро Тимофійович, чи має він власну книгозбірню, як збирає, упорядковує її?

Замовляв літературу Тронько в багатьох бібліотеках, але найбільше працював з масивами ЦНБ і протягом багатьох років є її постійним читачем. Коли з бібліотекою трапилася трагедія (злочинцем було спалено значну частину фонду «Україніка», чимало книжок пошкоджено під час пожежогасіння), Петро Тимофійович, котрий тоді обіймав посаду заступника голови Ради Міністрів УРСР, сам запропонував допомогу і персонально займався проблемами відновлення фонду, зокрема добиваючись виділення коштів на опрацювання книг. Взагалі бібліотеки, люди, які в них працювали, завжди були в полі його зору. Він віддавав належне їхній складній, скромній, з першого погляду, але такій корисній для суспільства праці. Саме дякуючи Тронькові, урядом була високо відзначена праця низки кращих з них.

Власна книгозбірня Петра Тимофійовича, що нараховує приблизно 2000 томів, підпорядкована його науковим інтересам. Щоправда, каталогізатор з нього не зовсім сумлінний: бракує часу вести ретельні описи книжок, але утримуються вони в порядку.

- Книга має бути супутником життя, - вважає Петро Тимофійович. - І, врешті, рівень суспільства вимірюється наявністю книг, читабельністю населення. Як можна говорити про національну свідомість, коли немає української книги!? Зайдеш інколи в книгарню, глянеш - що видано українською мовою? А нічого. Який кругозір може мати молодь, котра не знає історії своєї країни? А як потерпають бібліотеки, наше суспільство

через те, що видання українських книг відкладається на завтра! Класична, література з історії повинна бути в кожній книгозбірні, а самі вони розумно й раціонально комплектуватися з урахуванням інтересів населення.

У власній бібліотеці Тронька є повне видання творів Шевченка (різних років, є рідкісні), Грушевського (подарунок української діаспори), праці Костомарова, Драгоманова, Ключевського, Соловйова, Платонова, Горького, Чехова, Толстого, інша класика, чимало енциклопедичних довідників. Бережно підбирається література про Велику Вітчизняну війну. В тих роках залишилася молодість, романтика і біль втрат, що довічною кригою лежить у серці кожного ветерана.

Дочка маршала Жукова подарувала батьків двотомник, свої спогади - двічі Герой Радянського Союзу Лавриненко, тричі Герой Радянського Союзу Кожедуб.

Чимало книг зі щирими дарчими написами. За ними не тільки долі книг, письменників, а й взагалі країни. Троньку дарували свої твори Тичина, Рильський, Гончар, Малишко, Козаченко, Воронько та інші відомі українські письменники й поети. Багатьох з них Петро Тимофійович, працюючи на високих державних посадах, підтримував у міру можливостей і сил. Саме йому Олесь Терентійович, коли вийшов у Москві його затаврований у Києві «Собор», подарував свіжий номер журналу зі своїм романом з по-чоловічому лаконічним, але красномовним написом: «Дорогому Петру Тимофійовичу Троньку з почуттям братським і перемогою» (28. X. 1987). З великою шанобою, повагою ставився до Тронька наш великий скульптор Іван Кавалерідзе. Саме завдяки Петру Тимофійовичу літньому майстру після багатьох років забуття і гонінь вдалося вдихнути свіжого повітря, опублікувати, зокрема, свої спогади в

журналі. Іван Петрович був здивований тим, що Тронько так щиро ставиться до його творчості, до нього самого. Пропонував йому в подарунок один зі своїх шедеврів. «Беріть, колись будете багатою людиною», - вмовляв митець. Скульптуру Петро Тимофійович не взяв. Маєтним не став. А на друзів і просто знайомих, в долі котрих брав щиросердну участь, багатий. Відверто кажучи, всі, хто до нього звертався, одержували підтримку, конкретну допомогу.

Понад два десятки років Петро Тимофійович очолював Товариство охорони пам'яток історії та культури України. Завдяки йому вдалося зберегти чимало найцінніших історичних і культурних пам'яток. Він був ініціатором порушення питання про відбудову Успенського собору, реставрації Золотих Воріт, увічнення пам'яток козацтва. Сфера наукових інтересів Петра Тимофійовича - вивчення локальних проблем історії України. Останнім часом академік П.Тронько займається питанням незаконних політичних репресій і свавіль.

До 1500-річчя Києва саме П.Тронько звертався в уряд України з письмовим запитом про розшук бібліотеки Ярослава Мудрого. Було створено спеціальну комісію, в якій Петру Тимофійовичу допомагав М.П. Візир (він очолював Відділ рукописів ЦНБ). На жаль, відшукати тоді нічого не вдалося, заважали невігласи.

Та Петро Тронько, людина дивовижної творчої енергії, оптиміст, зоріє надією знайти ту унікальну книгозбірню XI ст., рівної котрій не було в Європі і яка потрібна всім нам. Дай, Боже, цій надії та всім іншим творчим планам, ідеям Петра Тимофійовича справдитися.

Відзначено столітній ювілей видатного українського художника Анатолія Петрицького, репродукції творів якого зберігаються в багатьох бібліотеках, зокрема в секторі естампів та репродукцій ЦНБ ім. В.І.Вернадського. Петрицький - живописець, сценограф, книжковий графік - усюди він був блискучим митцем. Чимало його шедеврів зажили європейської слави. В 1947 р. офіційно було заборонено імпресіонізм. Писати у стилі соцреалізму Петрицькому не дозволяла його висока шляхетна культура митця і людини. Спалах творчості, розкнутості майстра, хоч як це дивно, припадає на воєнне лихоліття. Це - динаміка, емоції, крик серця і душі, що картається від нестерпного болю, виплеснутого на полотні. З тим болем жив, з тим болем помер - лише в роботах своїх залишивши нам свою потаємну надію на свободу художника, на вільне мистецтво.

Портрет Л.Курбаса.
1929. Папір, акварель

Портрет Ю.Яновського.
1929. Папір, акварель

Портрет І.Падалки.
1929. Папір, акварель